

گفتگو با سه صاحب نظر معماری؛

جداره سازی میدان امیرچخماق پایه

علمی ندارد

عکس: مهدي خبره دست

CHIDEMAN VISUAL ART MAGAZINE

چیدمان / سال چهارم / شماره ۱۰ / تابستان ۱۳۹۲

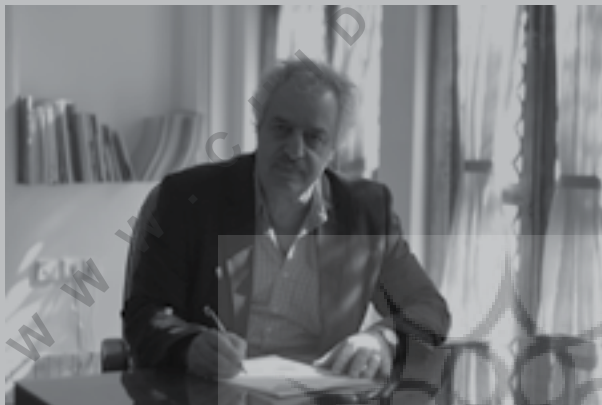

ادامه بازوه‌های امیرچخماق طبرحی

جسدا از طبرح ساساماندهی است

دکتر محمدحسین آیت‌اللهی

رئیس دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد

از چندی پیش ساخت و ساز در میدان تاریخی امیرچخماق یزد آغاز شده است. این ساخت و ساز که با عنوان احیای این میدان تاریخی انجام می‌شود موافقان و مخالفان بسیاری داشته است. یکی از مخالفین این پروژه دکتر محمدحسین آیت‌اللهی رئیس دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد است که وقتی دید نصایحش کارساز نیست، از ریاست این دانشکده استعفا داد. به همین منظور دست‌اندرکاران فصلنامه چیدمان را بر آن داشت تا برای روشن شدن تمامی زوایای این پروژه، نظرات دکتر آیت‌اللهی^[۱]، دکتر رضا شکوری و دکتر حسین مهدوی‌پور را جویا شود که در ادامه می‌خوانیم...

کلیات طرح و علت مخالفت: من بیشتر از این جهت صحبت می‌کنم که در خصوص این پروژه یک مسیر طی شده است. قراردادهایی عقد شد، مشاوری برای آن انتخاب شد و در نهایت برای نظارت بر کار مشاور و داوری نهایی طرح، مسئولان دانشکده و پژوهشکده معماری بومی دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد را انتخاب کردند. گذشته تاریخی و شرایط شکلی که در حال حاضر پیش آمده است دو بحث مجزا هستند. چیزی که در حال حاضر، بیشتر مورد اعتراض من است، این نکته است که مشاوری اختیار شد و در ارتباط با بازوهایی که در حال حاضر در دست ساخت است، جداگانه از مشاور خواسته شد براساس مستندات تاریخی نظر خود را اعلام نماید. مشاور هم از نظر مستندات تاریخی که به دست آورده، ثابت می‌کند هم قسمت اولیه این بازوها که اجرا شده و هم ادامه آن‌ها مستندات تاریخی نداشته است، بنابراین این طرح را برای بررسی و کار کارشناسی بیشتر می‌گذارند. باز به دلیل این که میراث فرهنگی بر اساس طرحی که خیلی دستی تهیه شده بود، در نظر داشت این بازوها را ادامه دهد، تصمیم بر آن می‌شود که عامل چهارم هم در این باره نظر بدهد و عامل چهارم یعنی همان پژوهشکده معماری بومی دانشکده هنر و معماری؛ عامل چهارم در اسفندماه سال ۹۳ این نظر که این طرح مستندات تاریخی ندارد را به صورت رسمی و کتبی به شهرداری ابلاغ می‌کند و اعلام می‌کند که ادامه بازوها به هیچ وجه درست نیست.

اما در عمل اتفاقی که افتاده است، مخالف رأیی است که از طرف

۱- این مطلب برگرفته از گفتگوی پایگاه تحلیلی یزدنگاه با دکتر آیت‌اللهی می‌باشد.

منتخب خود شهرداری ارائه شده است. قرارداد مشاور و عامل چهارم هم چنان پابرجاست، بنابراین این سؤال پیش می‌آید که چرا نظر مشاور منتخب اعمال نمی‌شود؟ و حتی زمانی که عامل چهارم منتخب خودشان هم نظر مشاور را تأیید می‌کند باز بی‌توجهی می‌شود. اعتبار دانشکده به مرجع علمی و بدنه علمی دانشکده است که با این کار و اهمیت ندادن به نظر آن، زیر سؤال برده شده است. من متأثر از این که نتوانستم تعامل مناسبی بین دانشکده و مسئولان مربوطه برقرار کنم، استعفای خود را تقدیم ریاست دانشگاه کردم. به هر حال مسائل این چنینی نیاز به هم‌فکری دارد. برای آنچه که در حال حاضر در حال وقوع است، می‌شد صبر کرد تا مسائل مختلف آن حل شده و وفاق عمومی و متخصصان به دست آید. متأسفانه برای انجام این کار یک اجماع تخصصی نسبت به صاحب‌نظران بدست نیامده و قاعده این بود که میراث فرهنگی این اجماع را به دست می‌آورد و خرد جمعی باید شکل می‌گرفت و سپس بهترین راه انتخاب می‌شد که این اتفاق نیفتاد. به دلیل اینکه این بنا یک اثر تاریخی و ثبت جهانی است در نتیجه هرگونه دخل و تصرفی در آن باعث خدشه‌دار شدن اعتبار آن خواهد شد. افراد صاحب‌نظری چون دکتر هادی ندیمی، دکتر مختاری و دکتر حبیبی با ادامه این بازوها مخالفت کردند، به ویژه به این شکل که در حال حاضر در حال ساخت است، ممکن بود به طرحی برسیم که اثرهای واقعی گذشته را نشان دهد، اما شکل بازسازی مورد قبول خیلی‌ها نیست.

اخیراً عکسی منتشر شده که ادعا می‌شود این ساخت‌وسازها بر اساس آن، در حال انجام است. این مسائل می‌رود روی بحث‌های

دادند که حداقل من، شخصاً متوجه نشدم نتیجه آن چه شد. کار پرهزینه‌ای که از نظر من در اولویت هم بود، اما الآن چنین طرحی که ممکن است به سازه صدمه هم بزند در اولویت قرار می‌گیرد و خوب این هم جز مواردی است که من به‌عنوان یک مسئول می‌خواهم به روی دانشجویها و همکارانم نگاه کنم و کاری کنم که این طرح حداقل به اسم دانشکده ما تمام نشود.

مبحث ثبت جهانی امیر چخماق: مهم‌ترین بحثی که در ارتباط با ثبت جهانی مطرح است، بحث مدیریت پلان چنین پروژه‌ای است، که وقتی تصمیم بر ثبت در یونسکو گرفته می‌شود، این که آیا متخصصان در کنار مسئولان و مردم تعامل داشته‌اند یا خیر، ملاک واقع می‌شود. این خیلی مهم است، شاید خطاهایی از نظر معماری و مرمت سرزده باشد، ولی چیزی که بسیار مهم است، برای ثبت جهانی هماهنگی و انسجام در مدیریت این پروژه‌ها است که باید بین مسئولان به وجود بیاید و همه مسئولان یعنی شهرداری، میراث فرهنگی، راه و شهرسازی، شورای شهر و... از طرف دیگر مردم، دانشگاهیان و متخصصان باید در اجرای پروژه تعامل داشته باشند.

نکته‌ای که در نهایت برای من مهم است، دانشگاه و حوزه دانشگاه است که باید در کل نقش بسیار مؤثری در محیط پیرامونی ایفا کند، چه در شرایط زیستی که ما الآن با آن مواجه هستیم از نظر آلودگی‌ها و... و چه چهره و سیمای شهر که می‌تواند در روحیات مردم تأثیرگذار باشد و چه از نظر اقتصادی که می‌تواند درآمد کشور شود. پتانسیل‌های یزد متعلق به جهانیان است، نه فقط یزد، بنابراین خواهش من این است که تلاش برای این تعامل صورت بگیرد و یقیناً حذف دانشگاه دردی را دوا نمی‌کند. باید تمرین کنیم تا همدلی ایجاد شود؛ به‌ویژه که می‌خواهیم میراث ارزشمند یزد را ثبت جهانی نماییم.

بحث شکلی طرح که با سرعت تمام در حال انجام است، مورد تأیید خیلی‌ها نیست و من از جانب خودم از دانشجویهایم و همکاران متخصصم عذرخواهی می‌کنم که نتوانستم حرف دانشکده را منتقل کنم و به این دلیل استعفا دادم که شاید شخص بهتری بیاید و بتواند شرایطی را فراهم کند که این هم‌دلی بهتر برقرار شود.

محتوایی قضیه که خوب باید همه این مستندات تاریخی در کنار هم قرار گرفته و تفسیر شوند. عکسی که مشاور به آن تکیه می‌کند در حقیقت یک طرف بدنه امیرچخماق است و وقتی روبه‌روی آن می‌ایستیم، بخشی از سمت راست آن در راستای خود مسجد امیرچخماق است که می‌دانید خیلی جلوتر است. زمانی که جلوتر می‌رود، آنجا عقب‌نشینی می‌کند و در حقیقت یک شکل هندسی منظم نداشته است، چون آن‌جا به یک کاروان‌سرا و جایی که الآن دارند بازوهای قدیم را می‌سازند وصل می‌شده است. در واقع بر روی آثار به‌جامانده از کاروان‌سرا است که خوب این نکته ابهام است. من نمی‌توانم درستی یا نادرستی آن را صد در صد تأیید یا رد کنم، اما حداقل متخصصانی که متولی بوده‌اند، نظر دادند و مشخصاً گفته‌اند این شکلی که الآن در حال ساخت است، بر اساس مستندات تاریخی نیست و حتی اگر هم باشد، آیا قوانین بازسازی دقیقاً رعایت شده است؟

مضاف بر این مسائل، الآن بحث ترافیک و مغازه‌های اطراف هم مطرح است و وضعیت موجود جالب نیست. این جداره‌ها می‌آید تا نیم متری مغازه‌هایی که الآن وجود دارند وصل می‌شود و مسیر پیاده‌رو هم هست، خوب حقیقتاً به‌شدت احساس می‌شود که می‌توانست کار کارشناسی بهتری صورت بگیرد و شرایطی به وجود آید که همه باهم به یک طرح مناسب که تمام تبعات آن در نظر گرفته شده باشد برسیم.

نظر کسبه، مردم و متخصصان برای این طرح مهم است و به نظر می‌آید این کار ضربتی، جایز نبوده است. اما من عرض کردم اعتراض من بیشتر به خاطر مسائل شکلی بوده است که باعث شد دانشکده هنر و معماری به‌عنوان یک تشکیلات علمی با بیش از بیست سال سابقه فعالیت زیر سؤال برود. حداقل درست این بود که این قرارداد را لغو می‌کردند با یک مشاور دیگری قرارداد می‌بستند یک عامل چهارم دیگری اختیار می‌شد و سپس نظر آن‌ها را مورد تأیید قرار می‌گرفت و اجرا می‌شد.

بررسی مشکل ساز بودن این ساخت و ساز از نظر فنی جز مواردی است که ابهام دارد و باید در گزارش‌های کارشناسی بررسی شود. میزان بارگذاری و جرم‌گذاری در اطراف بناهای تاریخی تأثیر تازه‌ای می‌گذارد، که متخصصان امر باید توضیح بدهند. گروهی از متخصصان پیش‌بینی‌هایی کردند و برنامه‌ریزی‌هایی هم انجام

نیاز به تأمل و هوشمندی

دکتر رضا شکوری

عضو هیأت علمی دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد

پژوهشکده معماری بومی دانشگاه یزد نیازی نداشتیم نه عالمانه است و نه سیاستمدارانه و نه شاید مؤدبانه! حضور پژوهشکده معماری بومی در راهبری پروژه این حسن را دارد که دو وجه علمی و حرفه‌ای در داخل یک نهاد به اشتراک برسند.

وی با اشاره به اینکه ما به عنوان عامل چهارم معاونت شهرسازی شهرداری مشغول راهبری طرح و بحث‌های علمی با مشاور پروژه بودیم افزود: به یکباره کلنگ پروژه حاضر بر اساس طرحی مربوط به سال‌های دور در ایام تعطیلی دانشگاه به زمین خورد. ولی آنچه که نظر پژوهشکده معماری بومی دانشگاه یزد با لحاظ هر دو وجه علمی و حرفه‌ای-حقوقی (عامل چهارم قانونی پروژه) کماکان همانی است که در دی ماه ۱۳۹۳ در قالب بیانیه کارشناسی ارائه شد که البته این درخواست کارفرما (شهرداری) از ما به عنوان عامل چهارم هم بود. در آن مکتوب از نظر مشورتی استادان صاحب نام و تألیف در حوزه مرمت شهری بهره‌مند شدیم و امروز با صراحت اعلام می‌کنم که استادانی همچون دکتر هادی ندیمی، دکتر محسن حبیبی، دکتر مهدی حجت و دکتر اسکندر مختاری در ارتباط با اجرای بازوهای الصاقی به تکیه امیر چخماق به ویژه بر اساس طرح حاضر نظر مخالف دارند و مهندس بهشتی نیز هرگونه اقدام در راستای احیای مجموعه امیرچخماق را منوط به طی مسیرهای علمی، فنی و قانونی لازم دانسته‌اند.

در نهایت پژوهشکده معماری بومی، اصل موضوع مرمت و احیای مجموعه مبتنی بر حفظ اصالت را تأکید می‌کند. به باور ما خط قرمز مداخله در مجموعه‌ای تاریخی همچون امیرچخماق «آدرس غلط دادن در تاریخ به مخاطبان مجموعه» است که متأسفانه در طرح در حال اجرا به آن توجه نشده است. این طرح چند سال دیگر برای مخاطبان میدان این شبهه را به وجود خواهد آورد که میدان در تاریخ گذشته خود واجد پلان و جداره‌هایی این چنین بوده که البته این خلاف واقعیت تاریخی است. بگذریم از آنکه این طرح برای مسائل و ملاحظات اجتماعی محله و میدان تمهیدی نیندیشیده و به گفته کسبه پیرامون میدان حتی حداقل دیالوگ با آن‌ها به عنوان ذینفعان برقرار نشده است. این طرحی است صرفاً کالبدی و معمار مینا، درحالی که می‌دانیم دوره مواجهه این چنین با فضاهای شهری دیری است که سپری شده است. طرح جداره‌سازی امیرچخماق فاقد مصوبه شورای فنی میراث فرهنگی است، پژوهشکده معماری بومی و دانشکده هنر و معماری در راستای عمل به رسالت ذاتی خود از هرگونه بحث و نقد علمی پیرامون موضوع استقبال می‌کنند.

در خصوص ساخت‌وساز بازوهای میدان امیرچخماق: پروژه امیرچخماق دو وجه دارد: یک وجه حرفه‌ای به عنوان یک پروژه که واجد یک (بلکه چندین) طرح شهرسازی و معماریست و یک وجه علمی به عنوان یک موضوع با حساسیت بالا در موضوع مرمت شهری. نظرات و ایده‌های علمی اهالی دانشگاه برای تمرین بخشی باید با ملاحظات حرفه‌ای همراه باشد و اقدامات اجرایی حرفه‌مندان و مدیران اجرایی بدون تأیید و تنفیذ نهادهای علمی می‌تواند محل و محمل خطاهای بزرگ بعضاً جبران‌ناپذیر باشد. خطای راهبردی اصلی در مورد امیرچخماق این است که نهاد اجرایی خود را بی‌نیاز از نهاد علمی می‌داند.

مسئولان برای توجیه صحت عملشان به مصوبه کمیسیون ماده پنج و شورای عالی شهرسازی و معماری اشاره می‌کنند ولی بدانیم که این دو نهاد اعتبار حقوقی و قانونی دارند و نه علمی و مصوباتشان رافع شبهات علمی وارد بر طرح‌ها نیست. طرح در حال اجرا تنها مصوبه «با اما و اگر» شورای فنی استان را داشته و به عنوان یک پروژه ملی فاقد مصوبه شورای فنی میراث فرهنگی کشور است.

با توجه به اهمیت حضور نهاد علمی در کنار پروژه‌های بزرگ بود که دستگاه‌های اجرایی عضو همان کمیسیون ماده پنج استان کارت سبز تأیید خود بر پروژه را به حضور دانشگاه وابسته کرده و نهایتاً رئیس میراث فرهنگی استان طی نامه ۶ فروردین ۹۳ موافقت خود را با عاملیت چهارم پژوهشکده معماری بومی دانشگاه یزد به شهرداری یزد اعلام کرد. حال اینکه امروز اعلام می‌کنند: «... به دلایلی که برای من مشخص نیست این وظیفه (عاملیت چهارم) به عهده پژوهشکده (معماری بومی) گذاشته شد...» جای تعجب است.

رجوع یک نهاد اجرایی به یک نهاد علمی حرکتی بر مدار منطق و تعقل بوده و شاید حداقل حسن آن برای نهاد اجرایی تقسیم مسئولیت در رابطه با پیامدهای یک طرح است. اینکه دوستان اظهار می‌کنند ما با تشکیل دادن شورای فنی استان دیگر به نهاد

مجموعه امیرچخماق

دکتر حسین مهدوی پور

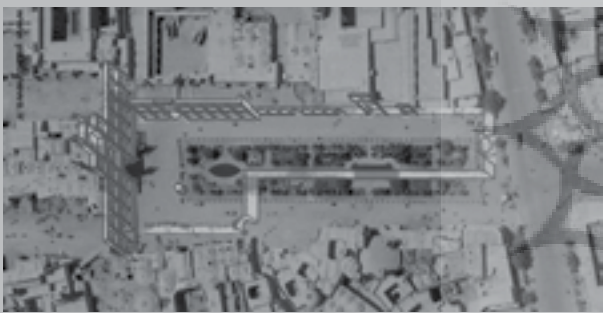
عضو هیات علمی دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد

تصویر شماره ۲: نتایج حاصل از بررسی اسناد تصویری

است، در لبه شمالی که حاصل خرابی بوده است نشانی از جداره نیست بلکه باقیمانده خرابی‌هایی است که میدان تا لبه جداره شرقی (ایوان اصلی) توسعه داشته است.

۲- سؤال دوم این است که رسالت سازمان میراث فرهنگی در بازسازی است اما می‌تواند آدرس غلط دهد و گذشته بنا را کتمان و پنهان نماید، که بر این اساس لازم است با وسواس و دقت در محدوده مداخله گردد.

تصویر شماره ۳: ارائه الگوی سه بعدی از نتایج حاصل از بررسی اسناد تصویری

از طرفی سیاست مرمت چگونه است، آیا باید بازسازی کنیم که به نظر اشتباه است باید مداخله را کم کنیم و سعی گردد اصالت بنا لطمه‌ای نخورد.

۳- سؤال سوم این است اگر قرار باشد در محدوده مجموعه ساخت و سازی انجام گیرد، نظام کالبدی ساخت جدید چگونه باید باشد، که ساخته‌هایی که در اطراف میدان در حال ساختن هستند، با معماری مجموعه هیچ هماهنگی ندارد و باعث تفکیک جدید از قدیم نمی‌گردد و از نظر هندسه کالبدی مربوط به یک سبک معماری تاریخی است که هیچ تناسبی با معماری مجموعه امیرچخماق ندارد.

۴- سؤال چهارم این است که طبق روال مشاوره در حال کار روی پروژه است و سازمان‌های مختلفی جهت کنترل کار مشاور، عامل چهارم تعیین کردند، آیا صحیح است که میراث فرهنگی رأساً بدون هماهنگی با مشاور و دیگر ارگان‌ها طرح جدیدی را ارائه دهد، بهتر است میراث حتی اگر عامل چهارم را قبول ندارد در جلسه بررسی حاضر و نظرات خود را در خصوص طرح مشاور بیان نماید. ■

طرح ساماندهی یا به عبارتی جداره‌سازی میدان امیرچخماق از چند دیدگاه مورد ارزیابی و بررسی قرار می‌گیرد. همان‌طور که می‌دانیم مؤلفه‌های مختلفی در طرح ساماندهی مؤثر و مهم هستند که طراحان باید به درستی به آن‌ها پاسخ قابل قبول ارائه نمایند.

۱- اولین مؤلفه که بر کسی پوشیده نیست نظام تاریخی و کالبدی مجموعه است، براساس بررسی‌های انجام شده، میدان از هندسه خاصی برخوردار بوده است، که بر همین اساس می‌توان جا و شکل جداره‌های میدان را شناسایی کرد. اسناد ارائه شده به شرح زیر می‌باشد.

اولین تصویری که در کتاب‌های معماری مدرن از این مجموعه ارائه شده و باعث اختلاف گردید، تصویر جناب مهندس توسلی است که براساس عکس هوایی سال ۱۳۲۸ ترسیم گشته است. عکس هوایی مورد استناد، حاصل خرابی اطراف بوده است (تصویر شماره ۱).

تصویر شماره ۱: عکس هوایی سال ۱۳۲۸

اگر با دقت به عکس توجه گردد، حاصل خرابی‌ها مشاهده می‌گردد. با مطالعه دقیق نشان می‌دهد که در ضلع جنوب کاروانسرای بوده دارای گودال باغچه، جلوخان آن به همراه دالان ورودی و مغازه‌ها در سال ۱۳۲۷ تخریب گردیده و این کاروانسرا از لبه مسجد جلوتر بوده است. با استناد تصاویر این کاروانسرا، میدان به شکل زیر بوده است (تصویر شماره ۲).

با مطالعه خرابی‌های ضلع شمالی و غربی که حاصل خرابی‌ها نشان می‌دهد که جداره‌ها متناسب با ضلع جنوبی به اندازه دو دهانه جلوتر بوده است، تصویر شماره ۲ سال ۱۳۳۶، گویای این مطلب

